

FELSEFE DÜNYASI

2019/ YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 69

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör/Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt. Üniv.)

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)

Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Tarcan Matbaası

İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 384 34 35-36 (Pbx) Fax: 0 312 384 34 37

Basım Tarihi : Temmuz 2019, 600 Adet

PROF. DR. NECATİ ÖNER'İN MANTIĞA DAİR GÖRÜŞLER

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 69, Yaz 2019, ss. 215-232.

Hakemleme: 21.04.2019 | Kabul: 14.05.2019

Halil İMAMOĞLUGİL*

Giriş

Prof. Dr. Necati Öner (1927-2019), yükseköğrenime başladığı 1948 yılından itibaren bütün hayatını felsefe ve mantık araştırmalarına ve bu disiplinlerin öğrenimine adanmıştır. 20. yüzyılda Türkiye'deki mantık çalışmalarının temel direklerinden birini inşa etmiş, mantık alanı ile ilgili üzerinde durulması ve incelenmesi gereken önemli eserler ortaya koymuştur.

02.01.2019 hayatını kaybeden Necati Öner, memleketimizde son dönemde yetişen en önemli mantıkçılardan biriydi. O, doktora ve doçentlik çalışmasını mantık üzerine yapmıştır. Ayrıca mantığın çeşitli meseleleri, yakın dönem Türk mantık tarihi ve mantık felsefesi ile ilgili muhtelif araştırma ve makaleler neşretmiştir.

Bu çalışmada, Prof. Dr. Necati Öner'in *Klasik Mantık ve Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık* adlı eserleri ile birlikte *Felsefe Yolunda Düşünceler* adlı eserinde yer alan mantık alanı ile ilgili makaleleri çerçevesinde mantık anlayışını ortaya koymaya çalışacağız.

Necati Öner'in mantık anlayışının bir bütün olarak ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Ancak daha önce *Necati Öner'in Mantık Bilimine Katkıları* başlıklı Yüksek Lisans çalışması yapılmış ve bu çalışmada, Öner'in; mantık, mantığın kaynağı, zihniyet, kategori, kavram, akıl ilkeleri gibi konular üzerindeki fikirleri dikkate alınarak Türkiye'deki mantık çalışmalarına katkısı

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bil., Fak., Felsefe Bölümü, Dr. Öğrt. Üyesi.

araştırılmıştır. Bu nedenle, bu çalışmadan farklı olarak, önce Öner'in Türkiye'de ilim ve mantık anlayışı konusundaki fikirlerini ve tespitlerini, ardından kavram ve önermeye ilişkin düşüncelerini, son olarak da akıl yürütmeye dair görüşlerini değerlendirmeye çalışacağız.

Öner, Türkiye'de mantık konularını iyi tespit edebilen, iyi bilen, açık ve anlaşılır şekilde ortaya koyabilen kimsedir. Mantık alanında kaleme aldığı eserlerde, hem araştırma kaygısını hem de pedagojik gayeleri ön planda tutmuştur. Mantık konularını ele alırken teferruatta kaybolmamış, konuyu gayet sade bir dille ve rahat bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Tekrarlar olmakla birlikte konuyla ilgili kuralları sıralamış, klasik mantık kitaplarında sıkça rastlanmayan hususları da işlemiştir.

İyi bir mantıkçı olması hasebiyle, felsefe problemlerini kavrayış ve ele alış tarzı da tutarlı ve güçlüdür. Cumhuriyet dönemi felsefe ve mantık eğitiminde önemli izleri mevcuttur. Bu dönemde, felsefi düşüncenin ve kültürün akademik seviyede gelişmesine büyük katkıları olmuştur.

19. Asırda yetişmiş tanınmış bir devlet ve bilim adamı olan Ahmet Cevdet (Paşa) (1822-1895)'nin kaleme aldığı *Mi'yâr-ı Sedat* adlı eserini¹ Öner, geleneksel tarzda yazılmış Türkçe mantık kitaplarının en mükemmeli olarak kabul eder.² Kanaatimizce bu eserin muadili/eşdeğeri, Öner'in kendisinin Latin harfleri ile Türkçe olarak yazmış olduğu *Klasik Mantık* (1970) adlı kitabıdır. Bir bakıma sahasında tek olan ve senelerden beri ilgili bütün bölümlerde ders kitabı olarak okutulan bu kitaba atıfta bulunmayan Türkçe olarak yazılmış *Klasik Mantık* kitabına rastlamak nerdeyse mümkün değildir.

Öner, esasını Aristo mantığının teşkil ettiği, Fârâbî ve İbn Sînâ geleneğine uygun olarak yazılmış mantık kitaplarının konuları ele alış ve işleyiş tarzlarını esas almıştır. Öte yandan, Batı klasik mantıkçılarının düşüncelerini de ele alarak, mantık konularını karşılaştırmalı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır.

Mantık konularını işlerken çok sayıda eseri incelemekle birlikte, mantık konularını en derli toplu bir şekilde açıklayan Ahmet Cevdet Paşa'nın *Mi'yâr-ı Sedat* adlı eserini³ esas olarak göz önünde bulundurmuş, diğer kitaplarda görülen küçük farkları da yeri gelince göstermiştir.⁴

1 Geniş bilgi için bkz. Necati Öner, "Mantıkçı Baba-Oğul Ahmet Cevdet, Ali Sedat", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999, ss. 130-160.

2 Necati Öner, *Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık*, Ankara, 1967, s. 47; "Türkiye'de Mantık Çalışmaları", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999, s. 138-139.

3 Öner, *İlim ve Mantık*, s. 47; "Mantık Çalışmaları", s. 138-139.

4 Öner, *İlim ve Mantık*, s. 35.

Öner, mantık tarihiyle ilgili bilgiler vermiş, farklı görüşlere değinmiş, yer yer karşılaştırmalar yapmış ve kendi tercihini de belirtmiştir. İslam mantıkçılarının konuyla ilgili açıklamalarını ifade ederken, mütekaddimin (ilk dönem mantıkçıları) ile müteahhirin (son dönem mantıkçıları)⁵ arasındaki benzer ve farklı görüşleri de aktarmıştır.

Mantık terimlerinin, dil kurallarına uygun olarak Türkçeleştirilmesi taraftarı olan Öner, dilin bu yolla kuvvetlenip gelişeceğine, o dili konuşup yazanlarda, sağlam kavram kuruluşunun sağlanacağına ve sonuç olarak düşünme zenginliğine erişileceğine inanır. Türkçeleştirmede keyfilikten, aşırı davranışlardan uzak durulmalıdır. Türkçeleştirme, bilimsel zihniyet içinde, sabırla yürütülmelidir. Bu nedenle O, eserlerinde mümkün olduğu ölçüde Türkçe terim kullanmaya çalışmış; her terimin Türkçeleriyle birlikte Arapça ve Fransızca karşılıklarını da yazmıştır.⁶ Henüz karşılığını bulamadığı için kullanmaya mecbur kaldığı yabancı terimlerin yanına parantez içinde Osmanlı Türkçesindeki kullanımını veya Fransızcasını yazmıştır. Bu terimleri kullanım sebebi ise bunların Türkçelerinin henüz bulunmamış olmasından kaynaklanmaktadır.⁷

I- İlim ve Mantık Üzerine

1.1. Mantığın Tarihî Seyri

Mantığı bağımsız bir disiplin olarak kurma onurunun Aristo'ya ait olduğunu belirten Öner, gerek İslam dünyasında gerekse Avrupa'da Aristo'nun mantık anlayışının yüzyıllar boyunca hâkim olduğu görüşündedir. Ona göre, Aristo'dan sonra Stoacılar mantığı metafizikten ayırarak, şekille ve dile ilgili bir bilim haline getirmeye çalışmışlar ise de onların bu düşünceleri başarısız olmuş ve Aristo tek otorite olarak kalmıştır.⁸

İslâm kültür dünyasında mantık çalışmaları, Aristo'nun mantık eserlerinin Arapçaya tercüme edilmesi ile başlamış ve Aristo mantığına ilgi giderek artmıştır. Çeviri döneminden sonra Fârâbî, İbn Sînâ gibi büyük mantıkçıların yetişmesiyle birlikte mantık alanında telif eserler de yayınlanmıştır. Öner, 20. asra kadar Fârâbî-İbn Sînâ geleneğine uygun olarak ele alınan Aristo'nun mantık anlayışının hâkim olduğu görüşündedir.⁹ Batı'da ise man-

5 Öner, Sadettin Taftazânî'den önce gelenleri mütekaddimîn, sonra gelenleri ise müteahhirin olarak kabul etmektedir. Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ankara, 1991, s. 81, dp. 95; Öner, "Klasik Mantıkta Modalite", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999, s. 173, dp. 25.

6 Öner, *Klasik Mantık*, s. vii.

7 Necati Öner, "Mantık Ders Kitabının Eleştirisine Cevap", *Görüşler*, Ankara, 2009, s. 192-193.

8 Öner, *Klasik Mantık*, s. 5-6; *Liseler İçin Mantık*, Ankara, 1993, s. 11.

9 Öner, "Mantık Çalışmaları", s. 118-119, 137; *Klasik Mantık*, s. 6.

tık çalışmaları, Aristo'nun eserlerinin Latinceye çevrilmesi ile başlamış ve Avrupa'da Aristo'nun egemenliği Rönesans'a kadar devam etmiştir.¹⁰

Öner'e göre, Yeniçağ felsefesinde bilimlerde metot meselesinin öneminin artması ile birlikte asıl mantık konuları ihmale uğramış ve mantık yalnız metot olarak anlaşılmıştır.¹¹ Mantık kitaplarına metot bahsinin eklenmesi, mantığın esasına bir şey katmamış ve onun yapısında bir değişiklik yapmamıştır. Çünkü bu bölümde ele alınan; bilimlerin sınıflaması, bilimlerin ilkeleri, bilimlerin metotları gibi meseleler mantıktan çok bilim felsefesini ilgilendirir.¹²

Gerek Ortaçağda gerekse Yeniçağda yapılan çalışmalar Aristo mantığının bünyesini oluşturan terim, önerme ve kıyas üzerinde bir değişme yapmamış, ona önemli katkılarda bulunmamıştır. Öner'e göre mantık biliminin başka bir yönde gelişmesi 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan sembolik mantık çalışmaları ile olmuştur.¹³

Öner, şu hususa dikkat çeker: Yeni mantık çalışmaları ile ilgilenenler, matematikçilerle fizikçilerdir. Çünkü matematiğin ve fiziğin birçok meseleleri yeni mantıkla ilgilidir. Bazı istisnalar haricinde filozoflar mantığın bu yeni gelişmesi ile pek uğraşmamışlardır.¹⁴

1.2. Türkiye'de İlim ve Mantık

Öner'e göre, esasını Aristo'nun mantık anlayışının oluşturduğu Fârâbî ve İbn Sînâ geleneği, 19. yüzyılın sonlarına kadar Türkiye'de eğitime hâkim olmuştur. Avrupa'da 16. yüzyılda yeniçağ felsefesi ile başlayan yeni mantık çalışmalarından, 19. asrın ikinci yarısından sonra haberdar olunmaya başlanmıştır. Tanzimat'tan sonra Türkiye'de ilim ve mantık anlayışında açık bir şekilde kendini gösteren bir ikilik söz konusudur. Bir tarafta İslam kültürü geleneğine bağlı ve dinî bilgileri ön plâna alan bir anlayış, diğer tarafta Rönesans'tan itibaren Avrupa kültürünün etkisi ile gelişen ve müspet ilimleri ön plana alan yeni bir anlayış.

Tanzimat'tan sonra yazılmış olan mantık kitapları da iki grupta toplanabilir: Bir grup, tamamıyla Fârâbî-İbn Sînâ geleneğine bağlı ve Avrupa'da yapılan yeni mantık çalışmalarına karşı kapalı, onlardan habersiz olarak yazılmış eserler. Diğer grup ise Avrupa'da Yeniçağ'la başlayan yeni mantık an-

10 Öner, *Klasik Mantık*, s. 9-10; *Liseler İçin Mantık*, s. 11-12.

11 Öner, *Klasik Mantık*, s. 10; *Liseler İçin Mantık*, s. 12; "Mantık Çalışmaları", s. 142.

12 Öner, *Klasik Mantık*, s. 10-11; *Liseler İçin Mantık*, s. 12-13; "Mantık Çalışmaları", s. 121-122, 141-142.

13 Öner, *Klasik Mantık*, s. 11; *Liseler İçin Mantık*, s. 13; "Mantık Çalışmaları", s. 142.

14 Öner, *Klasik Mantık*, s. 13.

layışının etkisi altında olan, yeni mantık çalışmalarına yer veren ve onların tartışmasını yapan eserler.¹⁵

Öner, gerek eski anlayışa bağlı olanların, gerekse yenilerin, mensup oldukları cereyanlara önemli sayılabilecek bir katkıda bulunmadıkları kanaatinde. Eskiye bağlı kalanlar, İslam kültüründe bu alanda var olan fikirleri tekrar etmişler, yeniler ise Avrupalı düşünürlerin fikirlerinin nakilcisi olmaktan pek ileri gidememişlerdir.¹⁶

1.3. Öner'in Mantığa Bakışı

Kelime anlamı ile hem söz hem de akılla ilgili Yunanca Logike kelimesinin Arapça tercümesi olan "mantık", hem düşünme hem de bunun ifadesi olan konuşma ile ilgilidir. Öner'in ifadesine göre, mantık kelimesi hem bir bilim ad olarak hem de bir düşünme tarzını belirtmek için kullanılır. Mantıklı düşünme ile mantık bilimi arasında sıkı bir ilişki vardır. Mantık, mantıklı denen düşünme tarzını kendisine konu olarak alan bilime verilen addır. Başka deyişle mantık bilimi, mantıklı düşünmenin düzenli olarak tespitinden ibarettir.¹⁷

Mantıklı düşünme, doğru ve tutarlı düşünme demektir. Doğru ve tutarlı düşünme, akıl yürütmektir. Zira düşünme, akıl yürütme yapabilmektir. Akıl yürütme daima hüküm vermekle birlikte olur. Hüküm vermek iki kavram arasında bağ kurmaktır. Akıl yürütmek ise bilinen hükümlere dayanarak bilinmeyen hükümler elde etmektir.¹⁸ Bu anlamda insanlar fıtratı gereği düşünür ve akıl yürütür.

Öner, eski mantıkçıların; mantığın konusuna ve mantığın amacına göre tanımlarını zikrederek mantığın teorik ve pratik yönüne işaret eder. Teorik yönü, mantıklı düşünme denilen düşünme tarzının tespitidir ki bu yönü ile bilim olarak adlandırılır. Pratik yönü ise kurulan bu bilimin tatbik edilmesi/uygulanmasıdır ki bu yönü ile de bir sanat ve teknik (fen) olarak adlandırılır. Mantığın bilim mi yoksa sanat mı olduğu yönündeki tartışmalar da buradan kaynaklanmaktadır.¹⁹

Mantık, dille doğrudan ilgilidir ve o doğru düşünmenin tespitini yaparken dil üzerinde durur. Mantık her ne kadar şekilsel olarak adlandırılrsa da, fikirler sözlerle ifade edildiği için mantık işlemlerinde muhtevanın etkisin-

15 Öner, *İlim ve Mantık*, s. 12, 110; *Liseler İçin Mantık*, s. 15; "Mantık Çalışmaları", s. 118;

16 Öner, *İlim ve Mantık*, s. 111-112.

17 Öner, *Klasik Mantık*, s. 2-3.

18 Öner, *Klasik Mantık*, s. 1-2.

19 Öner, *Klasik Mantık*, s. 3-4.

den sıyrılmak mümkün değildir. Bu nedenle mantık felsefenin bir kolu olmaktan kurtulamamıştır. İşte, konuşma dilinin çok anlamlılığından ve dilin sakıncalarından kurtulmak için sembolik bir dil yapma yoluna gidilmiştir ve mantık anlayışında değişiklik olmuştur.²⁰

Belli bir varlık alanını konu edinmesinden dolayı sınırları en dar bilgi kolu olan mantık, Öner'e göre metodolojiden çok, bir varlık bilimidir.²¹ Mantığın objeleri/nesnelere olan kavramlar, hükümler ve bunlar arasındaki ilişkiler, keşfedilebilen, var olan şeylerdir. Bu objeler, matematiğinkiler gibi soyut objelerdir. Bilimsel ifadeler, ifade ettikleri objeye bağlı kalırken, felsefe ve sanat ifadeleri daha çok filozofa ve sanatkâra bağlıdır.

Mantığın bilimler içerisinde sayılması gerekli bir disiplin olduğu düşüncesinde²² olan Öner, bilim olarak mantığı, genel tutumu bakımından felsefeden farklı görür. Mantık biliminin, tarih içinde gösterdiği gelişme de onun kendisini felsefeden ayrı bir bilim haline nasıl getirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak klasik mantıkta, işin içine muhteva girdiği için kendisini felsefeden soyutlayamaz.²³

1.4. Öner'in Mantık Konularını Ele Alışı

Mantık konularını; "Giriş", "Kavram ve Terim", "Tanım ve Bölme", "Hüküm ve Önerme", "Akıl Yürütme", "Tasdik Türleri ve Beş Sanat", başlıkları sıralaması ile ele alan Öner, "Giriş" kısmında, mantığın konusu ile birlikte tarihsel bilgi verir. "Kavram ve Terim" başlığı altında, kavramın tanımı ve çeşitleri, delâlet, beş tümel ve kategori konularını inceler. "Hüküm ve Önerme" başlığı altında, önermenin tanımı ve çeşitleri, önermeler arası ilişkiler ve döndürme konularını araştırır. "Akıl Yürütme" başlığı altında ise kıyasın tanımı ve çeşitleri, kıyasların modalitesi, kıyasın değeri, analogi ve tümevarım konularını ele alır. "Tasdik Türleri ve Beş Sanat" başlığı altında ise tasdik türleri ile birlikte beş sanatta kullanılan öncüllerdeki önerme çeşitlerine değinir.

Mantık konularının esas bölümünü kıyas teşkil eder. Kavram ve önerme incelemesi kıyasın hazırlık aşamasıdır. Kıyastan sonra ele aldığı beş sanat ise kıyasın bir tür uygulama yeridir. Klasik mantığın muhteva ile ilgili olan bu son bölümüne az yer vermiş, sadece ne olduklarını belirtilmekle yetinmiştir.

20 Öner, *Klasik Mantık*, s. 4, 14.

21 Öner, "Mantık Çalışmaları", s. 122.

22 İsmail Köz, *Mantık Felsefesi*, Ankara, 2003, s. 14.

23 S. Hayri Bolay, "Necati Öner'in Başlıca Fikirleri", *Görüşler*, Ankara, 2009, s. 17-18.

II- Kavram Üzerine

Öner, önermeler konusunu incelemeden önce, giriş mahiyetinde, mantığı temellendirme gayesi ile kavram incelemesi yapar. Ona göre klasik mantık bir kavram mantığıdır ve çatının kurulabilmesi için temelin tespit edilmesi gerekir.²⁴

Kavram, bir türdeki bireysel özellikleri ayırıp ortak tarafları almakla elde edilir. Zihin, idrakleri bir kavram içinde değerlendirerek ona anlam kazandırır. İşte bu “anlam kazanma”, Öner’e göre bilgi sahibi olmadır. Bu sebeple O, “Bilgi kavramlar yığındır.” der. Fakat bu gelişigüzel bir kavram yığılması değildir. Zihin kavramlar arasında bağlar kurarak hükümlere ulaşır. Hükümler arasında da çeşitli ilişkiler kurarak yaptığı çıkarımlarla kavramları bir düzene koyar. Böylece bilgi, kavramlar yığını olmaktan kurtulup bir düzene girer. Kavramlar, kelimelerle ifade edildiği için bilgi de aktarılma imkânına kavuşur. Düşünme de kavramlarla olduğu için kelimeler düşünceye yol da gösterir.²⁵

Öner, kavram ve bilgi ilişkisi ile ilgili olarak, “Bir şeyin kavramı o şeyin bilgisidir. İnsan kavramlar arasında bağ kurar; onların daha belirginleşmesini sağlar. Bilgi aktarılması da kavramlar arasında bağ kurarak yapılır. Tek terimle kavram aktarması olmaz. Tek terimle ancak muhatabın zihninde, o terimin manası biliniyorsa, var olan tasavvur canlandırılır, yeni bir şey kazandırılmaz. Bilgi aktarması ancak hükümle olur.”²⁶ der. Burada bilgi felsefesinin bir problemine işaret eden Öner şu soruyu sorar: Kavram, “var olan hakkında verilen hükümler yığını”, hüküm de “kavramlar arasında bağ kurmak” olduğuna ve kavramlar da hükümlerden teşekkül ettiğine göre hangisi hangisinden çıkmaktadır?²⁷

Her kavram Öner’e göre bir var olana tekabül eder. Dolayısıyla “Bir şeyin, bir objenin, bir var olanın zihindeki tasavvuru” olarak tarif ettiği kavramı maddî veya manevî var olana delalet eden kavram şeklinde ikiye ayırır²⁸ ki bu ona özgü bir ayırımdır.

Bilinçli her eylem/fiil bilgiye dayanır. Bilgi, var olan hakkında hüküm vermektir. Var olan ise hakkında hüküm verilebilendir.²⁹ Öner, bununla maddî ve manevî her şeyi anlar. Dolayısıyla var olan, bilgi konusu olabilir.

24 Öner, *İlim ve Mantık*, 18-19.

25 Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 11-12.

26 Necati Öner, “Kavram”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999, s. 93.

27 Necati Öner, *Bilginin Serüveni*, Ankara, 2005, s. 10-13. Ayrıca bkz. Bolay, “Necati Öner’in Başlıca Fikirleri”, s. 37.

28 Öner, “Kavram”, s. 91; *Bilginin Serüveni*, s. 9, 11.

29 Necati Öner, “İnsanda Öz ve Varoluş”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999, s. 50; *Bilginin Serüveni*, s. 9.

Var olan Öner'e göre iki türdür: Birisi yaratan varlık, diğeri yaratılan varlık. Yaratan varlık yani Allah, tekdir, ezelden beri var olup yok olmayan- dır. Yaratılan varlık çoktur. Dolayısıyla yaratılan varlıklar demek doğru olur. Bunlar sonradan olmadır ve sonunda da yok olurlar. Var olan kavramının yaratan varlık ve yaratılan varlık şeklindeki ayrımı da Öner'e özgüdür. O, yaratmadan, bir nesneyi örneksiz ve asılsız var kılmayı anlar. Allah tarafın- dan yaratılanlar yoktan var kılınmıştır. İnsan tarafından var kılınanlar ise vardan var edilmişlerdir.³⁰

Öner, yaratılan varlık kavramına açıklık getirmek için nelik (mahiyet) ve gerçeklikten bahseder. Her kavram bir var olana tekabül ettiği için, her var olanın neliği vardır ama her var olanın gerçekliği yoktur.³¹ Yaratılan varlıkları; asıl varlıklar ve hayali varlık diye ikiye ayırır.³² Bunları; zihin dı- şında gerçekliği bulunup (asıl) bulunmama (hayali) durumuna göre açıklar. Öner'e göre her kavram bir var olana tekabül ettiği için, asıl varlıklar gerçek kavramlara, hayali veya sanal varlıklar ise gerçek olmayan kavramlara kar- şılık gelmektedir.³³

Her dilde aynı kavram için farklı kelimeler bulunur. Kullanılan bir ke- limenin, zihindeki bir tasavvura delâlet ettiği bilinirse, o kelime bir anlam taşır. Bilinmeyen dildeki kelimeler kişiler için anlamsızdır.³⁴

Kavram, işaretlerin “delâlet” ettiği manadır. Bir işaretin çeşitli delâlet- leri vardır. Hangi “delâletin” mantığı ilgilendirdiğini bilmek için “delâletin ne olduğunun ve çeşitlerinin tespit edilmesi gerekir.³⁵ Öner, bu zaruret ile “delâlet” bahsine yer verir. Delâlet açıklamasından sonra kavramların özel- liklerine geçer. Bir tür tasavvur olarak “hayal” ile “kavram” arasındaki far- ka³⁶ değinir. Kavram, temsil ettiği var olanın özelliklerini taşır. Hayal ise, bir hali canlandırmak, göz önüne getirmektir. Var olanı tanımada, iradi eylemle- ri yönetmede esas olan kavramdır. Terimler, aracı sembollerdir. Kelimelerle değil, kavramlarla düşünülür. Düşünceler başkalarına kelimelerle aktarılır.³⁷

Öner, diğer mantık kitaplarında rastlanmayan bir ayırım yaparak, var ola- nın bütününe delâlet eden kavramlara birincisel (insan gibi), var olanın bir haline delâlet eden kavramlara da ikincisel (hürriyet gibi) kavramlar³⁸ der.

30 Öner, “Öz ve Varoluş”, s. 50.

31 Öner, “Öz ve Varoluş”, s. 50-51.

32 Öner, “Öz ve Varoluş”, s. 51; “Kavram”, s. 92; *Bilginin Serüveni*, s. 9.

33 Öner, “Öz ve Varoluş”, s. 51; “Kavram”, s. 92; *Bilginin Serüveni*, s. 12.

34 Öner, “Kavram”, s. 91.

35 Delâlet için bkz. Öner, *Klasik Mantık*, s. 16-17; *İlim ve Mantık*, s. 19

36 Öner, *Klasik Mantık*, s. 19; “Kavram”, s. 91, 92; *Bilginin Serüveni*, s. 11.

37 Öner, “Kavram”, s. 91.

38 Öner, “Kavram”, s. 92; *Bilginin Serüveni*, s. 12.

Kavramda değişen ve değişmeyen hususları Öner, kavramın açıklığı ve seçikliği ile açıklar. Bir kavramın açıklığı olan içeriği sürekli değişir. Seçiklik ise, sürekli değişmeye rağmen kavramda değişmeyen husustur.³⁹ O, bu konuda şu soruyu sorar: “Kavramın içeriğinin değişmesi var olana mı yoksa onu elde eden insana mı tâbidir?” Eğer var olan hep aynı kalıyorsa kavramın içeriğinin değişmesinde var olanın rolü olmaz. Eğer var olan değişiyorsa ona paralel olarak kavramın da değişmesi tabiidir.⁴⁰

Öner, kavramın içeriğinin değişmesinde insanın rolü üzerinde durur. İnsanın bilme gücü ve bilmeye yöneliş tarzı aynı olmadığı için, kavram içeriğinin değişmesinin asıl sebebi, var olanın bilgisini elde eden insanın tabiatında aranmalıdır. İnsanların bir konuda aynı kelimeleri ve aynı mantığı kullandıkları halde çok kez anlaşamamaları, kavram içeriklerinin değişkenliğinden ve aynı olmamasından kaynaklanmaktadır.⁴¹

Kavramın açıklığının bireylere göre farklı olmasının sebeplerini Öner, zihniyet farklılıklarının temelinde bulunan “alış gücü” ile açıklar ki bu, “bilgi edinirken bilgi edinene düşen pay”dır. Bireylerde bir kavramın açıklığının farklı ve değişik olması, kişilerin alış güçlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.⁴² İnsan eksik bir varlık olduğu için mutlak bir bilgiye erişemez. Var olana tedricen nüfuz eder. İnsan bilgisi sürekli değişme ve gelişme içerisinde. Bu da kavramların açıklığının değişmesi demektir.⁴³

Öner'in, diğer mantık kitaplarında rastlanmayan bir açıklaması da aşkın varlık kavramları ile matematiksel kavramlar hakkındadır. Manevî varlıklara delâlet eden aşkın varlık kavramları zaman ve mekân içinde olmadıklarından soyutturlar, zihin dışında gerçeklikleri oldukları için de gerçek kavramlardır. Matematiksel kavramlar ise maddî varlıkların ilişkilerinin zihinsel formlarını ifade ettikleri için gerçektirler, kâğıt üzerinde veya yazı tahtasında somutlaştırılabildikleri için de somut kavramlardır.

Aşkın varlık kavramları ile diğer kavramlar arasındaki fark Öner'e göre, bunların elde edilmiş yollarından gelir. Aşkın varlık kavramları dışındakiler, insan zihninin eseridir ve tecrübe ile elde edilir. Aşkın varlık kavramları ise tecrübe dışı varlıklara delalet ettiği için insan zihninin kendi gücü ile elde edilemez. İnsanın tecrübe alanının dışındaki aşkın âlemle ilgili bilgisi ancak, aşkın bir varlık tarafından kazandırılabilir. Bu vahiy yoludur, iman

39 Öner, “Kavram”, s. 93-94, 97; *Bilginin Serüveni*, s. 13.

40 Öner, “Kavram”, s. 94.

41 Öner, “Kavram”, s. 94-95.

42 Öner, “Kavram”, s. 95; *Bilginin Serüveni*, s. 13-14.

43 Öner, “Kavram”, s. 96; *Bilginin Serüveni*, s. 14.

konusudur, din alanına girer.⁴⁴ İnançın konusu, insanın inancı gereği var olduğunu kabul ettikleridir.

III- Önerme Üzerine

Öner, kavramdan sonra hüküm yapısını tahlil eder. Sahip olunan bilgiler temelinde bir kavram topluluğudur. Var olan, zihinde temsil edildiği kavramla anlam kazanır. Zihin, kavramlar arasında bağ kurarak hükümler verir. Hükümler arasında bağ kurarak çıkarımlar yapar. Böylece bütün iradî eylemlerini/fiillerini bir bilgiye göre yönlendirir. Bir şeyi seçmek, bir bilgi ve düşünme sonucu ortaya çıkar.⁴⁵

İradî eyleme yön veren bilginin doğru olması ve amaca uygun bulunması ölçüsünde başarı sağlayacağını söyleyerek doğru kavramını açıklar. Ona göre, doğru kelimesi iki ayrı şeye delalet etmektedir. Biri, bir hüküm ile onun ifade ettiği obje arasındaki uygunluk olan “bilgi doğruluğu”⁴⁶; diğeri ise, akıl yürütmede basamağı teşkil eden dayanaklar (önermeler) arasındaki tutarlılık olan “biçimsel doğruluk”⁴⁷ tur.

Önermenin tanımı, yapısı ve çeşitlerini ele alan Öner, İslam ve Klasik Batı mantıkçılarının önermeleri çeşitlendirmedeki farklılıklarına değinir. İslam mantıkçıları, önermedeki bağ kaldırıldığı zaman, iki tarafın alacağı şekle göre önermeleri yüklemli ve şartlı, Klasik Batı mantıkçıları ise önermede bulunan hüküm sayısını esas alarak önermeleri basit ve bileşik diye iki kısma ayırmışlardır. Batı mantıkçılarının basit dedikleri önermeler, İslam mantıkçılarının yüklemli önermelerine karşılık gelir. İslam mantıkçıları şartlı dedikleri önermeler ise, Batı mantıkçılarının bileşik dedikleri önermeler içerisinde yer alır.⁴⁸

Öner, İslam mantıkçılarındaki olduğu gibi önermeleri yüklemli ve şartlı diye iki kısma ayırarak inceledikten sonra, bu taksimin dışında kalan ve şartlı önermeleri ihata eden bileşik önermeleri ele alır. Bileşik önermeleri; bileşikliği açıkça belirtilmiş olanlar, bileşikliği gizli olanlar diye iki kısımda inceler.⁴⁹

Önermelerin modalitesi konusu, Öner’e göre, Aristo’dan itibaren mantıkçıları meşgul etmekle birlikte mantık kitaplarında, incelenmesine diğer

44 Öner, “Kavram”, s. 92-93.

45 Öner, *Bilginin Serüveni*, s. 14.

46 Necati Öner, “Biçimsel Doğruluk”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999, s. 104.

47 Öner, “Biçimsel Doğruluk”, s. 106.

48 Öner, *Klasik Mantık*, s. 47.

49 Öner, *Klasik Mantık*, s. 72-75.

konulardan daha az yer verilmiştir. Hatta eserlerin çoğu bu bahse yer bile ayırmamışlardır.⁵⁰ O, bu konuyu oldukça tafsilatlı bir şekilde incelemiştir.

Öner'in ifadesine göre; hareket noktası Aristo almasına rağmen önermelerin modalite bakımından çeşitlendirilmesinde ve modalite anlayışında, Klasik Batı mantıkçıları ile İslam mantıkçıları arasında fark olduğu gibi, İslam mantıkçılarının kendi arasında da farklı iki görüş vardır. Mütekaddimin (ilk dönem) ve müteahhirin (sonraki dönem) mantıkçıları modaliteyi farklı olarak ele almışlardır.⁵¹

Önermelerin incelemesinden sonra Öner, bu başlık altında, karşı olma (tekabül) ve döndürme (akis) konularının ne olduğunu gösterir. Bu iki konuyu İslam mantıkçıları, iki önermeyi ele alıp birbirleri ile olan ilişkileri bakımından, "ahkâm-ı kazâyâ" adı altında önermeler bölümünde, Batı mantıkçıları ise, iki yüklemli önerme arasındaki ilişkinin altında bulunan akıl yürütmeyi esas alarak genellikle "vasıtasız akıl yürütme" başlığı altında akıl yürütme bölümünde incelerler.⁵² O, bu konuyu İslam mantıkçıları arasında olduğu gibi önermeler bölümünde ele alır.

IV- Akıl Yürütme Üzerine

Öner, kavram ve önermeden sonra mantıklı düşünmenin kendisini gösterdiği akıl yürütme konusunu ele alır. Genellikle dedüksiyon, tümevarım ve analogi⁵³ olmak üzere üç akıl yürütme çeşidinden bahsedilir. Ona göre, klasik mantık, akıl yürütmede esas olarak dedüksiyonunun en mükemmel şekli olarak kabul edilen kıyası almıştır. Asıl amaç kıyası incelemektir. Diğer iki akıl yürütme şekli olan tümevarım ve analogi klâsik mantıkçıların fazla önem verdikleri konular değildir.⁵⁴

Aristo'nun ve İslam mantıkçılarının kıyas tanımlarını⁵⁵ zikrederek gerek tarifi gerekse çeşitleri bakımından müşterekliğine işaret eder. Ona göre, aynı kıyas çeşidinden bahsetmiş olmalarına rağmen sınıflamada kabul ettikleri ilkenin farklı olması sebebiyle İslâm ve Avrupa klâsik mantıkçıları-

50 Öner, *İlim ve Mantık*, s. 30.

51 Öner, *Klasik Mantık*, s. 75, 81.

52 Öner, *Klasik Mantık*, s. 90-91.

53 Öner, deduction kelimesinin Osmanlıca karşılığı olan ta'lil kelimesinin bugün pek kullanılmadığını, telâffuzunun da eski dili bilmeyenlerce yanlış yapıldığını söyler. Öner'e göre bu terim, tümdengelim kelimesiyle karşılanmış ise de yanlış anlamaya yol açar. Zira matematik dedüksiyonda olduğu gibi her dedüksiyon şekli tümden gelmez. Bu nedenle dedüksiyon kelimesini kullandığını belirtir. Analogi kelimesi de böyledir. Osmanlıca karşılığı olan temsil kelimesi de dilimizde başka anlamlarda kullanıldığı için analogi demeyi uygun bulduğunu söyler. *Klasik*, s. 104, dp. 115.

54 Öner, *Klasik Mantık*, s. 104.

55 Öner, *Klasik Mantık*, s. 105; *İlim ve Mantık*, s. 35-36.

nın sınıflamaları da farklıdır.⁵⁶ O, İslam mantıkçılarının sınıflamasını esas alarak kıyasları incelemiş ve yeri geldiğinde Avrupa mantıkçılarının farklı görüşlerine yer vermiştir.

Öner, içerisinde bulundurduğu önermelerin sayısına göre; iki öncül ve bir sonuçtan, yani üç önermeden meydana gelen kıyasa basit; ikiden fazla öncülden meydana gelen kıyasa da bileşik kıyas⁵⁷ denildiğini ifade eder. Basit kıyaslar; sonucun öncüllerde anlam bakımından bulunup da şeklen bulunmamasına göre kesin (iktiranlı) kıyas, sonucun aynı yahut karşıt hali (nakizi) öncüllerde hem anlam bakımından hem de şekil bakımından bulunmasına göre de seçmeli (istisnalı) kıyas⁵⁸ diye ikiye ayrılır.

Ahmet Cevdet Paşa'da olduğu gibi, kesin kıyasları (kıyas-ı iktirânî); yapısı itibarıyla yüklemli kesin ve şartlı kesin diye ikiye ayıran Öner, yalnız yüklemli önermelerden yapılanlara yüklemli kesin kıyaslar, şartlı önermelerden veya şartlı önermelerle yüklemli önermelerden yapılanlara ise şartlı kesin kıyaslar⁵⁹ der. Gerek İslâm dünyasında gerek batıda üzerinde durulmayan şartlı kesin kıyasları, Öner, yaptıkları önermelerin çeşitlerine göre beş bölüme ayırarak inceler.⁶⁰ Mantık kitaplarında bu şekildeki ikili ayırım pek görülmemektedir. Genellikle yüklemli kesin kıyaslar, yapısı itibarıyla altıya ayrılır. Birincisi Öner'in yüklemli kesin dediği kıyas; beşi de şartlı kesin adı altında topladığı kıyaslardır.

Öner'e göre gerek İslâm dünyasında gerek batıda asıl üzerinde durulan kıyaslar, öncülleri yalnız yüklemli önermelerden yapılan ve Batılı mantıkçıların "categorique" veya "basit" (simple) dedikleri kıyaslardır. Aristo da bunları işlemiş, Organon'da şartlı önermelerden yapılan kıyaslara yer vermemiştir. Daha sonra gelen mantıkçılar şartlı önermeleri ve bunlarla yapılan kıyasları Aristo mantığına ilâve etmişlerdir.⁶¹

Yüklemli kesin kıyasların, orta terimin bulunduğu yere göre şekillere, önermelerin nitelik ve niceliğine göre de modlara ayrıldığını belirten Öner, bunların açıklamasına geçmeden önce kıyas kurallarını⁶² zikreder. Ona göre,

56 Öner, *Klasik Mantık*, s. 105-106.

57 Öner, *Klasik Avrupa mantıkçılarının basit ve bileşik kıyaslardan bahsederken İslâm mantıkçılarıyla aynı ölçüyü kullanmadıklarını, basit ve bileşik ayırımında kıyastaki önermelerin sayısını değil de önerme çeşitlerini aldıklarını belirtir. Onlar, yüklemli önermelerle yapılan kıyaslara basit yahut "categorique", şartlı önermelerin içerisine girdiği kıyaslara da bileşik (compose) derler. Öner, *Klasik Mantık*, s. 106.*

58 Öner, *Klasik Mantık*, s. 106-107; *İlim ve Mantık*, s. 36.

59 Öner, *Klasik Mantık*, s. 108.

60 Öner, *Klasik Mantık*, s. 127-132; *İlim ve Mantık*, s. 37-38.

61 Öner, *Klasik Mantık*, s. 108.

62 Bkz. *Klasik Mantık*, s. 109-110; *İlim ve Mantık*, s. 40.

Aristo, yalnız üç kıyas şeklinden bahsetmiştir. İbn Sînâ'da da Aristo'da olduğu gibi, üç çeşit kıyas şekli vardır. Ortaçağ Batı mantıkçıları ve ilk İslâm filozofları da kıyasın üç şeklini ele almışlardır. 13. Asırdan itibaren gelen İslâm mantıkçıları dördüncü şekle de yer vermişlerdir.⁶³ Öner'in kendisi de, dört kıyas şeklini incelemiştir.

Öner, modların kelimelerle gösterilmesini, birinci şeklin önemini ve dördüncü şeklin durumunu açıkladıktan sonra şekillerin ircama geçer. İkinci, üçüncü ve dördüncü şekillerin birinci şekle nasıl irca edileceğini örnekler vererek gösterir.⁶⁴

Seçmeli kıyaslar konusunda, İslam mantık eserlerini gözettikten sonra Öner, Batı mantıkçılarının seçmeli kıyaslar konusundaki görüşlerini ele alır. Ona göre Klâsik Batı mantıkçıları, seçmeli kıyasları "conjonctive" kıyaslar olarak adlandırıp bileşik (composite) kıyaslardan sayarlar. Bu kıyasların bir önermesi bileşik, diğeri basit önermedir.⁶⁵

Öncülleri ikiden fazla olduğu için iki veya daha fazla basit kıyası da ihtiva eden bileşik kıyaslar başlığı altında; 1- "zincirleme kıyas", 2- "mefsûlu'n-netâic" (gizli neticeli) ve 3- "hulfî (karma) kıyas"ı inceler. Ona göre, bileşik kıyasın bir diğere şekli de bir kesin ile bir istisnâlı kıyastan yapılan ve saçma yolu ile ispatta kullanılan "hulfî (karma) kıyas"tır.⁶⁶

Öner, klâsik mantıkçıların iki öncüllü veya ikiden fazla öncüllü kıyasların dışında "matvî kıyas" (nâkıs kıyas, entimem) ve "kanıtlı kıyas" (müdellel kıyas, epigrem) olmak üzere, düzensiz kıyaslar olarak kabul edilen iki kıyas çeşidinden daha bahsettiğini belirtir.⁶⁷ Ona göre, düzensiz kıyaslar adı altında zikredilen iki kıyas çeşidi, önceden ele alınan kıyas çeşitlerinden esas itibarıyla ayrılmazlar. Matvî kıyas (nâkıs kıyas, entimem) basit kıyasa girer. Kanıtlı kıyas (müdellel kıyas, epigrem) ise bileşik kıyasa girer. Öncekilerden farkı matvî kıyasta öncüllerin zikredilmemiş olması, kanıtlı kıyasta ise öncüllerle birlikte delillerin de zikredilmiş olmasıdır.⁶⁸

Modalite bakımından kıyasın araştırılması konusunu Öner, "Kıyasların Modalitesi" başlığı altında kapsamlı bir şekilde ele almıştır.⁶⁹ O, klâsik mantık kitaplarının hemen hemen hepsinde önermelerin modalitesine yer veril-

63 Öner, *Klasik Mantık*, s. 113; *İlim ve Mantık*, s. 47-48..

64 Bkz. *Klasik Mantık*, s. 124-127.

65 Öner, *Klasik Mantık*, s. 136.

66 Öner, *Klasik Mantık*, s. 143; *İlim ve Mantık*, s. 41.

67 Öner, *Klasik Mantık*, s. 144.

68 Öner, *Klasik Mantık*, s. 146.

69 Öner, *Klasik Mantık*, s. 146.

diği halde, kıyasın modalitesine yer verilmediğini belirtir ve Aristo'nun bu bahsi nasıl işlediğini gösterdikten sonra İslam mantıkçılarının çalışmaları ele alır.⁷⁰

Batı mantıkçılarının tartıştığı konulardan “kıyasın değeri” konusunu da değerlendiren Öner, kıyasa yapılan itirazları ve bu itirazlara verilen cevapları konu edinir.⁷¹

Öner, akıl yürütme bahsinin birinci bölümünde kıyası inceledikten sonra ikinci bölümde analogi ve tümevarımı, klasik mantığın çerçevesini aşmadan ele alır. Ona göre analogi ile tümevarım daha çok Yeniçağ felsefesinde metot meseleleri ele alınca önem kazanmıştır.⁷²

Sonuç

Bütün hayatını felsefe ve mantık araştırmalarına ve bu disiplinlerin öğrenimine adanmış Prof. Dr. Necati Öner (1927-2019), mantık alanı ile ilgili üzerinde durulması ve incelenmesi gereken **önemli** eserler ortaya koymuştur.

Necati Öner, mantık alanında kaleme aldığı eserlerde hem araştırma kaygısını hem de pedagojik gayeleri ön planda tutmuş, mantık konularını ele alırken teferruatta kaybolmamış, konuyu gayet sade bir dille izah etmiştir. Tekrarlar olmakla birlikte konuyla ilgili kuralları sıralamış, klasik mantık kitaplarında sıkça rastlanmayan hususları da işlemiştir.

Cumhuriyet dönemi felsefe ve mantık eğitiminde önemli izleri mevcut olan Öner, bu dönemde, felsefi düşüncenin ve kültürün akademik seviyede gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Geleneksel tarzda yazılmış Türkçe mantık kitaplarının en mükemmeli olarak kabul ettiği Ahmet Cevdet (Paşa)'nın *Mi'yâr-ı Sedat* adlı eserinin eşdeğeri, Necati Öner'in kendisinin Latin harfleri ile Türkçe olarak yazmış olduğu *Klasik Mantık* (1970) adlı kitabıdır. İlgili bütün bölümlerde ders kitabı olarak okutulan bu kitaba atıfta bulunmayan Türkçe olarak yazılmış Klasik Mantık kitabına rastlamak nerdeyse mümkün değildir.

Öner, esasını Aristo mantığının teşkil ettiği, Fârâbî ve İbn Sînâ geleneğine uygun olarak yazılmış mantık kitaplarının konuları ele alışı ve işleyiş tarzlarını esas almış, öncelikle, Ahmet Cevdet Paşa'nın *Mi'yâr-ı Sedat* adlı eserini göz önünde bulundurmuş, diğer kitaplarda görülen küçük farkları da yeri gelince göstermiştir. İslam mantıkçılarının konuyla ilgili açıklama-

70 Bkz. *Klasik Mantık*, s. 147-165.

71 Bkz. *Klasik Mantık*, s. 165-172.

72 Öner, *Klasik Mantık*, s. 172.

larını ifade ederken, mütekaddimin (ilk dönem) ile müteahhirin (sonraki dönem) mantıkçıları arasındaki benzer ve farklı görüşleri de aktarmıştır. Öte yandan, Batı klasik mantıkçılarının düşüncelerini de ele alarak, mantık konularını karşılaştırmalı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır.

Mantık, Öner'e göre, metodolojiden çok, bir varlık bilimidir. Zira mantık belli bir varlık alanını konu edinmektedir. Mantığın objeleri/nesnelere olan kavramlar, hükümler ve bunlar arasındaki ilişkiler, keşfedilebilen, var olan şeylerdir. Bu objeler, matematiğinkiler gibi soyut objelerdir.

Mantığın bilimler içerisinde sayılması gerekli bir disiplin olduğu düşüncesinde olan Öner, bilim olarak mantığı, genel tutumu bakımından felsefeden farklı görür. Mantık biliminin, tarih içinde gösterdiği gelişme de onun kendisini felsefeden ayrı bir bilim haline nasıl getirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak klasik mantıkta, işin içine muhteva girdiği için kendisini felsefeden soyutlayamaz.

Mantık konularını; "Giriş", "Kavram ve Terim", "Tanım ve Bölme", "Hüküm ve Önerme", "Akıl Yürütme", "Tasdik Türleri ve Beş Sanat", başlıkları sıralaması ile ele alır. Girişte, mantığın konusu ile birlikte tarihsel bilgi verir, farklı görüşlere değinir, yer yer karşılaştırmalar yapar ve kendi tercihini de belirtir.

Önermeler konusunu incelemeyen önce, mantığı temellendirme gayesi ile kavram incelemesi yapar. Kavramın tanımı ve çeşitleri, delâlet, beş tümel ve kategori konularını inceler. Ona göre klasik mantık bir kavram mantığıdır ve çatının kurulabilmesi için temelin tespit edilmesi gerekir.

Kavramdan sonra hüküm yapısını tahlil eder. Önermenin tanımı ve çeşitleri, önermeler arası ilişkiler ve döndürme konularını araştırır. Sahip olunan bilgiler temelde bir kavram topluluğudur. Var olan, zihinde temsil edildiği kavramla anlam kazanır. Zihin, kavramlar arasında bağ kurarak hükümler verir. Hükümler arasında bağ kurarak çıkarımlar yapar.

Kavram ve önermeden sonra mantıklı düşünmenin kendisini gösterdiği akıl yürütme konusunu ele alır. Kıyasın tanımı ve çeşitleri, kıyasların modalitesi, kıyasın değeri, analogi ve tümevarım konularını ele alır. Öner'e göre, klasik mantık, akıl yürütmede esas olarak dedüksiyonunun en mükemmel şekli olarak kabul edilen kıyası almıştır. Asıl amaç kıyası incelemektir. Diğer iki akıl yürütme şekli olan tümevarım ve analogi klâsik mantıkçıların fazla önem verdikleri konular değildir.

Tasdik Türleri ve Beş Sanatta ise tasdik türleri ile birlikte beş sanatta kullanılan öncüllerdeki önerme çeşitlerine değinir.

Mantık konularının esas bölümünü kıyas teşkil eder. Kavram ve önerme incelemesi kıyasın hazırlık aşamasıdır. Kıyastan sonra ele aldığı beş sanat ise kıyasın bir tür uygulama yeridir. Klasik mantığın muhteva ile ilgili olan bu son bölümüne az yer vermiş, sadece ne olduklarını belirtilmekle yetinmiştir.

Öz

Prof. Dr. Necati Öner'in Mantığa Dair Görüşleri

Prof. Dr. Necati Öner (1927-2019), bütün hayatını felsefe ve mantık araştırmalarına ve bu disiplinlerin öğrenimine adanmış, mantık alanı ile ilgili üzerinde durulması gereken önemli eserler ortaya koymuştur. Doktora ve doçentlik çalışmasını mantık üzerine yapan Öner, mantığın çeşitli meseleleri, yakın dönem Türk mantık tarihi ve mantık felsefesi ile ilgili muhtelif araştırma ve makaleler neşretmiştir.

Öner, esasını Aristo mantığının teşkil ettiği, Fârâbî ve İbn Sînâ geleneğine uygun olarak yazılmış mantık kitaplarının konuları ele alış ve işleyiş tarzlarını esas almış, öte yandan Klasik Batı mantıkçılarının düşüncelerini de karşılaştırmalı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır.

Öner, mantık alanında kaleme aldığı eserlerde, hem araştırma kaygısını hem de pedagojik gayeleri ön planda tutmuştur. Mantık konularını ele alırken teferruatta kaybolmamış, konuyu gayet sade bir dille açıklamıştır. Tekrarlar olmakla birlikte, mantık kitaplarında sıkça rastlanmayan hususları da işlemiştir.

Cumhuriyet dönemi felsefe ve mantık eğitiminde önemli izleri mevcut olan Öner, bu dönemde, felsefi düşüncenin ve kültürün akademik seviyede gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Necati Öner, mantık, kavram, önerme, akıl yürütme, kıyas

Abstract

Prof. Necati Öner's views about Logic

Prof. Necati Öner (1927-2019) devoted his life to both the research and education of philosophy and logic. He had important works on the area of logic. His doctorate and associate professorship studies were on logic. Öner has numerous works on the various problems of logic, recent period history of Turkish logic and philosophy of logic.

Öner predicated his works on the method of handling and treating subjects of the books that were written as suitable to the tradition of al-Farabi and Avicenna constituting upon the Aristotelian logic. He, moreover, tried to explain the thoughts of Western logicians comparatively.

Öner had concerns about research and he had pedagogical aims in his works on logic. He used unsophisticated and plain language while handling the subjects of logic. In his works, there are similarities with the other books on logic; however, he discussed on the rare topics, as well.

Öner, who has significant effect on the education of philosophy and logic in the Republic period, contributed greatly on the development of philosophical thought and culture academically.

Keywords: Necati Öner, logic, concept, premise, reasoning, syllogism

Kaynakça

- Bolay, S. Hayri, "Necati Öner'in Başlıca Fikirleri", *Görüşler*, Ankara, 2009.
- Köz, İsmail, *Mantık Felsefesi*, Ankara, 2003.
- Öner, Necati, "İnsanda Öz ve Varoluş", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999.
- Öner, Necati, "Kavram", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999.
- Öner, Necati, "Klasik Mantıkta Modalite", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999.
- Öner, Necati, "Mantık Ders Kitabının Eleştirilerine Cevap", *Görüşler*, Ankara, 2009.
- Öner, Necati, "Türkiye'de Mantık Çalışmaları", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999.
- Öner, Necati, "Mantıkçı Baba-Oğul Ahmet Cevdet, Ali Sedat", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Ankara, 1999.
- Öner, Necati, *Bilginin Serüveni*, Ankara, 2005.
- Öner, Necati, *Klasik Mantık*, Ankara, 1991.
- Öner, Necati, *Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık*, Ankara, 1967.